

FÖRETAGS ANSVAR FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, MILJÖ OCH KLIMAT

KAPITLET ÄR FRAMTAGET AV AFRIKAGRUPPERNA, DIAKONIA, FAIRTRADE SVERIGE, FORUMCIV, NATURSKYDDSFÖRENINGEN, SWEDWATCH OCH UNION TO UNION.

FÖRETAG MED INTERNATIONELL VERKSAMHET är en dominerande aktör i den globala ekonomin, och med det kommer ett ansvar för hur deras verksamhet påverkar en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling. Utvinning av och handel med naturresurser samt produktion av varor sker ofta i långa internationella värdekedjor i vilka det finns en hög risk för negativ påverkan på mänskliga rättigheter, miljö och klimat. Människorätts- och miljöförsvare spelar en viktig roll när de står upp mot kränkningar och miljöförstöring som företag gör sig skyldiga till, men hoten mot dem har ökat de senaste åren.

Det har visat sig tydligt att det behövs bindande internationella regler om företags ansvar för hur de påverkar mänskliga rättigheter och miljö. Sverige och andra länder kan också genom offentlig upphandling verka för en hållbar utveckling. Genom bolag med statligt ägande och regelverk för de statliga pensionsfonderna kan Sverige inkludera krav och riktlinjer och på så sätt vara vägledande.

Det finns flera mål i Agenda 2030 som påverkas av hur länder arbetar med företags ansvar för mänskliga rättigheter och miljö. Mål 12 är av särskild betydelse då det sätter upp målsättningar för att säkerställa hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

LAGSTIFTNING OM FÖRETAGS ANSVAR FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, MILJÖ OCH KLIMAT

BAKGRUND

Barnarbete, utvinning av naturresursers påverkan på urfolk, avsaknad av levnadsinkomster och löner för de som producerar eller odlar varor, slavliknande förhållanden i fabriker, och miljöförstöring i spåren av fossilindustrin är bara några exempel på varför det behövs bindande internationella regler om företags ansvar för mänskliga rättigheter och miljö. De frivilliga riktlinjer som finns; Förenta nationernas (FN) vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (UNGP)⁸⁷ och *Organisation for Economic Cooperation and Developments* (OECD) riktlinjer för multinationella företag⁸⁸, är otillräckliga.

Särskilt transnationella företags komplexa företagsstrukturer gör ofta att nationella rättssystem inte räcker till för ansvarsutkrävning. Sedan 2014 förhandlas det därför på FN-nivå om ett globalt bindande fördrag⁸⁹ (*Binding Treaty*) för transnationella företag gällande mänskliga rättigheter.

I Europeiska unionen (EU) har förhandlingar om ett direktiv för att reglera företags ansvar för mänskliga rättigheter, miljö, och klimat, *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD), pågått sedan 2022.⁹⁰ I mars 2024 enades EU:s medlemsstater om innehållet i direktivet. Det innebär att stora företag blir skyldiga att i stora delar av värdekedjan identifiera, förebygga och motverka risker och negativ påverkan på mänskliga rättigheter och miljö och att drabbade ska kunna ställa företag till svars i en domstol. Företag kommer även att behöva utveckla och implementera klimatomställningsplaner i linje med Parisavtalet.⁹¹

SVERIGES POLITIK

Regeringen har varit en bromskloss i förhandlingarna i EU om CSDDD, på flera sätt. När ministerrådets position antogs den 1 december 2022 framförde energi- och näringsminister Ebba Busch regeringens linje, nämligen att Sverige ville se så lite administrativ börda för företagen som möjligt och höjda tröskelvärden för storleken på företag som omfattas av direktivet. Dessutom ville regeringen begränsa omfattningen på direktivet till leverantörsleden istället för hela värdekedjan, samt att civilrättsligt ansvar helt raderades.⁹² När regeringen inte fick gehör för sin ståndpunkt ställde de sig ändå bakom den föreslagna rådpositionen.⁹³

I december 2023 slöts en politisk överenskommelse mellan EU kommissionen, rådet och parlamentet.⁹⁴ I februari 2024 skulle COREPER, ministerrådets viktigaste förberedande organ, rösta om den slutgiltiga texten. Ett godkännande i COREPER är i vanliga fall endast en formalitet och det är ytterst ovanligt att en omröstning om en redan fattad politisk överenskommelse inte går igenom. Inför COREPER-mötet kom det fram att Tyskland och några andra länder började tveka om att rösta ja, samt att Sverige - som enda land - tänkte rösta nej till direktivet. Efter flera vändor röstade EU:s medlemsstater i mars slutligen ja till en kompromiss av direktivet. Sverige lade ner sin röst, tillsammans med ett fåtal andra stater⁹⁵, vilket var svårt att förstå i förhållande till det mandat som regeringen fått från riksdagen⁹⁶. I den omförhandlade version som låg på bordet hade dock flera viktiga delar försvagats. Bland annat ska lagen endast gälla företag med fler än 1000 anställda och en årlig omsättning på över 450 miljoner euro.⁹⁷ Direktivet ska nu godkännas av parlamentet och sedan godkännas formellt av ministerrådet. Sverige bekräftade i slutet av mars vid ett möte i näringsutskottet i riksdagen att man trots allt ställer sig bakom direktivet.⁹⁸ Två år efter att det antagits ska det implementeras i svensk lagstiftning.

Sverige har hittills inte deltagit aktivt i förhandlingarna om FN:s *Binding Treaty*. EU har ännu inte något mandat att förhandla. I diskussionerna i ministerrådets arbetsgrupp för mänskliga rättigheter (COHOM), där *Binding Treaty* och ett

eventuellt förhandlingsmandat för EU diskuteras, har Sverige förordat ett fortsatt restriktivt EU-engagemang.⁹⁹ Det finns inga tekniska hinder för enskilda EU-länder att engagera sig i förhandlingarna trots att EU inte har ett förhandlingsmandat. Både Tyskland och Frankrike engagerade sig exempelvis med yttranden under förhandlingarna 2023 där de uttryckte stöd för processen.¹⁰⁰ Vidare röstade EU-parlamentet i december 2023 om EU:s position gällande *Binding Treaty*, i vilket enskilda länder explicit uppmanas att engagera sig i väntan på ett EU-mandat.¹⁰¹

Regeringen har sedan sitt tillträde visat brist på engagemang inom det globala initiativet *Global Deal*, som är en dialogplattform mellan regeringar, företag och fackliga organisationer.¹⁰² Initiativet är en unik modell för att uppmärksamma, bevaka och utkräva ansvar för mänskliga rättigheter på arbetsmarknaden. Nuvarande regering har inte en enda gång agerat inom initiativet, som idag är placerat inom OECD.

Regeringens politik har motverkat syftet med CSDD-direktivet och kontinuerligt verkat för att civilrättsligt ansvar ska utgå, att färre företag ska omfattas av direktivet och att den administrativa bördan för företagen ska minska.¹⁰³ När omröstning om direktivet skulle ske hade regeringen för avsikt att rösta nej, och vid den slutliga omröstningen i COREPER i mars lade Sverige ner sin röst. En position som går rakt emot Sveriges ambition att vara ett föredöme inom hållbart företagande.

Regeringens brist på engagemang för *Binding Treaty*-processen signalerar ointresse för värnandet av mänskliga rättigheter kopplade till företags verksamheter vilket går emot regeringens uttalande i utrikesdeklarationen att verka konstruktivt för rättighetsfrågor inom FN.¹⁰⁴ Även regeringens oengagerade förhållningssätt till dialogplattformen *Global Deal* signalerar ett svagt engagemang för ansvarsutkrävande av internationell näringslivsverksamhet.

REKOMMENDATIONER

Regeringen bör:

- ➔ verka för att CSDDD antas under nuvarande EU-kommissions mandatperiod.
- ➔ säkerställa att det blir en ambitiös lagstiftning som omfattar fler företag, inkluderar finanssektorn och omfattar hela värdekedjan när CSDDD ska implementeras nationellt.
- ➔ engagera sig i *Binding Treaty*-förhandlingarna inom FN samt verka aktivt för att EU får ett förhandlingsmandat.

OFFENTLIG UPPHANDLING

BAKGRUND

Offentlig upphandling är ett viktigt verktyg för att kunna bidra till hållbar utveckling, men upphandlande myndigheter utnyttjar inte möjligheterna att ta socialt och miljömässigt ansvar i sina inköp fullt ut. Många varor som köps in av offentlig sektor odlas eller produceras i länder där tillämpningen av arbetsrätt och miljö rätt inte efterlevs och där mänskliga rättigheter inte respekteras. Den offentliga upphandlingens stora köpkraft, runt 900 miljarder kronor varje år bara i Sverige och 2 448 miljarder euro i EU, gör den till ett strategiskt och viktigt verktyg för hållbar utveckling.¹⁰⁵

En kartläggning som Fairtrade gjorde under 2022 tillsammans med fackförbunden ST och Vision visade att den offentliga upphandlingen fortfarande kan göra mycket mer för att bidra till en mer hållbar samhällsutveckling. Till exempel uppgav nästan hälften av de över 400 tillfrågade kommunerna, regionerna och statliga myndigheterna att deras organisation bara ibland, eller aldrig, kartlägger hållbarhetsrisker.¹⁰⁶ På EU-nivå ställs enbart krav på lägsta pris i 55 procent av alla upphandlingar vilket pekar på att det inte tas tillräcklig hänsyn till hållbarhetsaspekter.¹⁰⁷ I en undersökning från EU-parlamentet i

oktober 2023 framgår att över 80 procent av alla offentliga upphandlingar i Sverige baseras endast på priskriterier eller kostnader.¹⁰⁸

SVERIGES POLITIK

Dagens lagkrav bygger på frivillighet. Finansdepartementet lade i juni 2022 fram en färdig lagrådsremiss där det föreslogs att det skulle införas en skyldighet inom ramen för lagen om offentlig upphandling (LOU) att beakta klimatet, miljön, människors hälsa, djuromsorg, samt sociala och arbetsrättsliga aspekter i de fall där upphandlingens art motiverar det.¹⁰⁹ Förra regeringen valde att inte lägga fram en proposition före valet. Lagrådsremissen fanns inte heller med i listan av regeringens propositionsförteckning för 2023 och 2024¹¹⁰, och i intervjuer och framträdanden har civilminister Erik Slottner tydliggjort att regeringen inte heller har någon plan för att höja ambitionsnivån vad gäller hållbarhet inom offentlig upphandling¹¹¹.

Parallellt har Adda Inköpscentral och Regionernas Nationella kansli för hållbar upphandling arbetat med att revidera regionernas kontraktsvillkor från 2018 gällande hållbarhet i leveranskedjorna.¹¹² Efter en omfattande konsultationsrunda med bland annat kommuner, regioner, statliga myndigheter, leverantörer och civilsamhället lanserades de nya skärpta villkoren i mars 2024.¹¹³

Revideringarna är baserade på internationella ramverk om ansvarsfullt företagande och tillbörlig aktsamhet för hållbara leveranskedjor i relation till mänskliga rättigheter, arbetares rättigheter, miljö och affärsetik. Några av nyheterna är till exempel att leverantörer ska samråda med rättighetsinnehavare, beakta särskilt sårbara grupper och tillhandahålla gottgörelse om de har orsakat eller bidragit till negativ påverkan.¹¹⁴

Upphandlingsmyndigheten var från början med i processen att ta fram nya kontraktsvillkor fram till hösten 2023 då myndigheten fick besked om minskade anslag som i sin tur tvingade fram ändrade prioriteringar.¹¹⁵

Det finns ett EU-direktiv om offentlig upphandling sedan 2014, men direktivet har i en undersökning utförd av EU-parlamentet visat sig vara alldeles för otydligt när det gäller vilka sociala krav som får ställas på leverantörer vilket gör att lägsta pris blir det som oftast avgör.¹¹⁶

60 EU-parlamentariker, varav två svenska socialdemokrater, har uppmanat EU-kommissionen att revidera direktivet under både 2022 och 2023.¹¹⁷ I januari 2024 svarade EU-kommissionen för första gången att de har åtagit sig att undersöka om det behövs åtgärder, även av lagstiftningskaraktär när det kommer till offentlig upphandlingsdirektivet.¹¹⁸ Inga initiativ har hittills tagits från den svenska regeringens håll för att driva frågan om ett reviderat direktiv framåt.

När det gäller kunskap om hållbarhetsfrågor inom offentlig upphandling ligger Sverige i framkant i Europa, även om det fortfarande finns stort utrymme för förbättringar i praktiken – inte minst gällande obligatorisk lagstiftning.

Det är oroväckande att regeringen valt att hittills inte gå vidare med en proposition baserad på den lagrådsremiss som redan tagits fram i syfte att revidera LOU - och därmed kunna införa skarpare krav som ska göra det obligatoriskt att beakta hållbarhet gällande miljö och mänskliga rättigheter i upphandlingar.

Det är oroväckande att regeringen inte verkar prioritera hållbarhet vid offentlig upphandling, dels i och med det ovan nämnda, men också i och med de kraftigt minskade anslagen till Upphandlingsmyndigheten för perioden 2025–2027.

Regionernas skärpta krav när det gäller hållbarhetskriterier i leveranskedjorna för kontraktsvillkor är mycket välkommet.

REKOMMENDATIONER

Regeringen bör:

- skyndsamt lägga fram en proposition baserat på lagrådsremissen från juni 2022 som syftar till att revidera LOU och införa skarpa krav gällande flera hållbarhetsaspekter.
- se över vilka resursbehov som behövs på kommun, region och myndighetsnivå för att beakta hållbarhetsaspekter i upphandlingsprocessen och även kunna bistå med kompetens i hållbarhetsfrågor.
- verka aktivt för att EU:s upphandlingsdirektiv revideras genom att göra det obligatoriskt att inkludera och följa upp krav gällande mänskliga rättigheter och miljö i offentlig upphandling.
- verka för att det ska vara möjligt att exkludera leverantörer i en offentlig upphandling som inte uppfyller kraven i det kommande CSDD-direktivet.

STATLIGA BOLAG OCH AP-FONDERNA

BAKGRUND

Länder har genom statligt ägda bolag en viktig roll att spela för att bidra till en hållbar utveckling. Svenska staten förvaltar en bolagsportfölj motsvarande 850 miljarder kronor. I den ingår 43 hel- och delägda bolag med tillsammans mer än 100 000 anställda.¹¹⁹ Vidare förvaltas 3 000 miljarder kronor av svenska folkets pensionspengar av de statliga Allmänna Pensionsfonderna (AP-fonderna).¹²⁰ Staten har således både ett stort ansvar och en stor potential att genom sitt ägande stärka respekten för mänskliga rättigheter och hållbart företagande.

AP-fonderna investerar i företag som bidrar till negativ påverkan på mänskliga rättigheter,

miljöförstöring och en ökad negativ klimatpåverkan. Flera av AP-fonderna investerar i bolag som expanderar utvinningen av fossila bränslen i strid med Parisavtalet. Sjunde AP-fonden hade i mars 2024 investeringar värda cirka 480 miljarder kronor i Saudi Aramco, ett av världens största oljebolag som huvudsakligen ägs av den saudiska staten.¹²¹ AP-fonderna har även sammanlagda innehav till ett värde av nästan åtta miljarder kronor i ägarbolag av fossilgasprojekt i Cabo Delgado i Moçambique.¹²² Land grabbing, väpnade konflikter och nästan en miljon internflyktingar har följt i exploaterings spår.¹²³ AP-fonderna har även investeringar i flera företag med kopplingar till skogsskövlingen i Amazonas, exempelvis JBS, som är en av världens största köttproducenter.¹²⁴

SVERIGES POLITIK

De statligt ägda bolagen regleras av statens ägarpolicy. I policyn redogör regeringen för uppdrag och mål med förvaltningen, vilka ramverk som gäller för bolagen samt regeringens inställning i viktiga principfrågor.¹²⁵ 2020 tillkom kravet att bolagen nu ska ställa arbetsrättsliga krav på leverantörer. Skärpningarna i ägarpolicyn från 2020, exempelvis att förstärka de statliga bolagens hållbarhetsarbete med ökat fokus på negativ påverkan på mänskliga rättigheter i leverantörskedjan, är positiva. Ägarpolicyn utgör ett robust dokument gällande ansvarsfullt ägande, något som också Riksrevisionen konstaterar i en granskning från 2021. Riksrevisionen konstaterar dock att fokus i statens uppföljning ofta stannar vid processerna för styrning och uppföljning men i mindre grad och mer vagt om att följa upp de konkreta resultaten.¹²⁶

Regeringen rapporterar årligen om styrningen av de statliga bolagen i en skrivelse till riksdagen.¹²⁷ Utifrån den översiktliga informationen som ges i skrivelsen är det svårt att bedöma vilka hållbarhetsfrågor som diskuterats i ägardialogen mellan ansvarigt departement och bolagsledningen. Det finns inte heller en samlad bild över vilka av bolagen som genomför konsekvensanalyser gällande negativ påverkan på mänskliga rättigheter, så kallad *human rights due diligence*, och vad dessa analyser visat. Fokus i skrivelsen ligger på de ekonomiska resultaten.

I juli 2022 fick Sjätte AP-fonden nytt regelverk med lagkrav på hållbara och ansvarsfulla investeringar.¹²⁸ Motsvarande regelverk har funnits för Första-Fjärde AP-fonderna sedan 2019. Ett problem vad gäller regelverken är att det övergripande målet att skapa en långsiktigt hög avkastning är överordnat målen om hållbara investeringar. Den 1 januari 2024 fick Sjunde AP-fonden nya regler med informationskrav om hållbarhet.¹²⁹ AP-fondernas främsta verktyg för att vara en ansvarsfull ägare är så kallade ägardialoger.¹³⁰

De årliga utvärderingar av AP-fonderna som regeringen presenterar för riksdagen är inte tillräckligt grundliga och kritiskt granskande. I sin senaste utvärdering från maj 2023 skriver regeringen att det fortfarande till viss del är svårt att få en helhetsbild av AP-fondernas resultat inom hållbarhetsområdet.¹³¹ Detta stämmer överens med slutsatsen från Riksrevisionens granskning 2021 som anger att det saknas klarlagda samband mellan ändrade beteenden hos bolag och AP-fondernas agerande som aktiva ägare.¹³²

AP-fonderna är självständiga myndigheter som gör sina oberoende hållbarhetsbedömningar av bolag, något som regeringen förespråkar.¹³³ Detta kan innebära att en AP-fond har miljontals kronor investerade i ett bolag kopplat till skogsskövling i Amazonas medan en annan fond svartlistat samma bolag. Regeringskansliet gav i oktober 2023 en utredare i uppdrag att se över Första-Fjärde och Sjätte AP-fondernas verksamhet för att modernisera och effektivisera deras förvaltning.¹³⁴ Uppdraget ska inkludera en analys av möjligheten att slå ihop fonder. Det är viktigt att utredningen tar hänsyn till hur hållbarhetsarbetet kan förstärkas vid en omstrukturering av fonderna.

Ägarpolicyn för statliga bolag pekar särskilt på betydelsen av miljöhänsyn och socialt ansvarstagande såsom etik, arbetsvillkor, mänskliga rättigheter, bekämpning av korruption samt jämställdhet och mångfald, vilket är positivt. För att främja detta betonar regeringen vikten av en aktiv förvaltning och av att hållbart företagande

är integrerat i styrningen. Dock finns inte tillräcklig information om hur regeringen följer upp den utvidgade ägarpolicyn från 2020, inklusive adekvat uppföljning av hur bolagen levererar på de uppsatta direktiven gällande mänskliga rättigheter.

Det faktum att det övergripande målet i regelverken för AP-fonderna att skapa en långsiktigt hög avkastning är överordnat målen om hållbara investeringar bäddar för uppenbara målkonflikter. Hittills har de årliga utvärderingarna av AP-fonderna inte varit tillräckligt skarpa.

REKOMMENDATIONER

Regeringen bör:

- förbättra styrningen så att de statliga bolagen lever upp till riktlinjerna för hållbart företagande i ägarpolicyn. Särskild vikt bör fästas vid hur bolagen förhindrar allvarlig negativ påverkan på mänskliga rättigheter och miljö i sina internationella värdekedjor.
- i sin årliga utvärdering granska AP-fondernas hållbarhetsarbete mycket mer kritiskt och djupgående än vad som hittills gjorts. Till exempel bör det granskas om AP-fonderna investerar i bolag som expanderar utvinningen av fossila bränslen i strid med Parisavtalet.
- skärpa regelverken för AP-fonderna så att respekt för mänskliga rättigheter, miljö och internationella klimatmål blir styrande för fondernas kapitalförvaltning och utgör en ram inom vilken fonderna kan maximera sin avkastning.

Riksdagen bör:

- hålla en årlig utfrågning om AP-fondernas investeringar där ledamöterna i finansutskottet har möjlighet att föra fram sina synpunkter och ställa frågor direkt till finansmarknadsministern.

MÄNNISKORÄTTSS- OCH MILJÖFÖR- SVARARE OCH FACK- LIGA RÄTTIGHETER

BAKGRUND

Repressalier mot människorätts- och miljöförsvare har ökat, inte minst för de som tar strid mot starka företagsintressen.¹³⁵ Detta gäller även människorättsförsvare i arbetslivet.¹³⁶ Företag har ett ansvar att identifiera och agera på risker som kan föreligga för människorätts- och miljöförsvare, och att stötta deras möjligheter att ställa ansvarsbärare till svars. Enligt etablerade internationella normer och riktlinjer, som FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter¹³⁷ och OECD:s riktlinjer för multinationella företag¹³⁸, förväntas företag även inkludera människorätts- och miljöförsvare i sina processer för *human rights due diligence*. Rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar och rätten till kollektiva förhandlingar utgör viktiga komponenter av rätten till arbete. De mänskliga rättigheterna i arbetslivet ska värnas med utgångspunkt i Internationella arbetsorganisationens (ILO) kärnkonventioner.¹³⁹

OECD:s riktlinjer för multinationella företag har genomgått en omfattande uppdatering efter konsultation med civilsamhällesaktörer och andra berörda aktörer. Riktlinjerna ställer nu tydligare förväntningar på företag att beakta risker kopplat till miljö och klimat, att motverka repressalier och att ingå dialog med dem som är negativt påverkade av ett företags verksamhet. Riktlinjerna ställer krav på nationella kontaktpunkter (NKP:s) att ha resurser och kompetens för att kunna hantera klagomål.¹⁴⁰ Det är hos NKP:s som drabbade eller deras företrädare kan anmäla företag som man anser har brutit mot OECD:s riktlinjer.¹⁴¹

SVERIGES POLITIK

Regeringen skriver både i reformagendan för biståndet och CSO-strategin att man vill öka stödet till människorätts- och demokratiförsvare. Däremot saknas skrivningar om hur svenska utlandsmyndigheter samstämmt ska bidra till det globala arbetet för att stärka människorätts- och miljöförsvare.¹⁴² I regeringens utrikeshandelsstrategi som presenterades i december 2023 konstateras att ansvarsfullt företagande, regelefterlevnad och nolltolerans mot korruption är en tillgång och en konkurrensfördel för svenska företag som har välfungerande interna processer och kontrollsystem. Däremot nämns inget om nolltolerans hos svenska företag när det gäller våld, hot och trakasserier mot människorätts- och miljöförsvare i företagens värdekedjor.¹⁴³

I utrikeshandelsstrategin nämns utlandsmyndigheternas handelsfrämjande roll, men civilsamhället nämns inte alls.¹⁴⁴ Trots regeringens uttalade politiska ambition för synergier mellan handel och bistånd¹⁴⁵ identifieras inte svenska ambassader, som både stöttar civilsamhället och handelsfrämjande, som en viktig kontaktyta för samverkan och social dialog mellan civilsamhälle och företag när det gäller skyddet för människorätts- och miljöförsvare. Svenska utlandsmyndigheter kan spela en viktig roll när det gäller att ge vägledning till svenska företag i hur repressalier mot människorätts- och miljöförsvare i värdekedjan kan förebyggas.

Den svenska NKP:n har tidigare kritiserats för att brista på flera områden, och i en kartläggning gjord av *OECD Watch* framkom det att den presterade sämre än Sveriges grannländers kontaktpunkter.¹⁴⁶ 2021 genomgick den svenska NKP:n en så kallad *peer review* där den granskades av en delegation från andra OECD-länder. Granskningen resulterade i ett antal rekommendationer för att öka bland annat transparens och tillgänglighet samt dialog med civilsamhället, då hittills enbart facken varit representerade i NKP:n. NKP:n har sedan dess tagit flera steg för att implementera rekommendationerna, bland annat genom regelbundna dialogmöten med civilsamhället,

förbättringar av hemsidan och förtydligande av processen när man gör en anmälan. En svensk översättning av OECD:s uppdaterade riktlinjer har också gjorts.¹⁴⁷ De här förbättringarna påbörjades redan under den förra regeringen, men fortfarande saknas de utökade resurser som NKP:n behöver för att kunna prestera fullt ut.

FN-organet ILO:s konventioner är den juridiska basen för arbete om mänskliga rättigheter i arbetslivet. I mitten av 2023 beslutade ILO om en resolution med sanktioner mot Belarus, ett land där oberoende fackföreningar är förbjudna och människorättsaktivister dömts till långa fängelsestraff. Beslut om en sådan resolution har bara skett en gång tidigare i organisationens 100-åriga historia.¹⁴⁸ Sverige röstade för resolutionen. ILO:s beslut innebär bland annat att fackligt aktiva belarusier som söker asyl i Sverige inte ska skickas tillbaka till sitt hemland. I oktober 2023 uppdagades dock att en facklig aktivist från Belarus fått avslag på sin asylansökan i Sverige. Därmed bröt Sverige mot en antagen FN-resolution.¹⁴⁹

Sveriges politik har ett fokus på synergier mellan handel och bistånd, men saknar tydliga krav på att företag också måste respektera mänskliga rättigheter i sin verksamhet. Likaså saknas strategier för hur civilsamhället ska inkluderas på ett meningsfullt sätt, och hur människorätts- och miljöförsvarens rättigheter ska skyddas. Det är positivt att Sverige röstade för FN-resolutionen om sanktioner mot Belarus, men allvarligt att Sverige sedan valt att agera i strid mot denna. Den svenska nationella kontaktpunkten har idag inte tillräckliga resurser för att kunna möta ett större ansvar och kunskapen om NKP:n är låg på ambassaderna. Det är bekymmersamt då det är hos kontaktpunkten som anmälningar om överträdelser av OECD:s riktlinjer sker.

REKOMMENDATIONER

Regeringen bör:

- ➔ ge vägledning till svenska företag i hur repressalier mot människorätts- och miljöförsvare i värdekedjan kan förebyggas via ambassader, NKP:n och andra relevanta aktörer, bland annat genom nolltolerans mot attacker.
- ➔ säkerställa att den svenska nationella kontaktpunkten har tillräckliga resurser och satsa på att öka kunskapen om kontaktpunktens anmälningsförfarande till fackförbund och civilsamhälle på plats i de länder där svenska företag är närvarande och riskerna höga. Civilsamhällesorganisationer med expertkunskap inom olika områden måste också involveras mer.
- ➔ våga vara obekvämt, tydligt och kritiskt när hot mot människorätts- och miljöförsvare sker och när inskränkningar av civilsamhällets utrymme äger rum och ge mänskliga rättigheter i arbetslivet mer utrymme i den bilaterala dialogen med länder. Här spelar svenska delegationer utomlands en viktig roll.